

Експертне самоврядування: очікування та реальність

Юрій Ярослав

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права, Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика, м. Миколаїв, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4720-7186>, e-mail: jaroslavexpert@gmail.com

Розглянуто тлумачення понять «самоврядування» і «саморегулювання», проведено аналіз нормативних основ та рівня сформованості моделі самоврядування професійних експертних спільнот в Україні та Європейському Союзі.

Ключові слова: самоврядування; саморегулювання; асоціація судових експертів.

Expert Self-Government: Expectations and Reality

Yuriy Yaroslav

The concepts of self-government and self-regulation are explained, and the regulatory framework and the level of development of the self-government model of professional expert communities in Ukraine and the European Union are analyzed.

Keywords: self-government; self-regulation; association of forensic experts.

Одним із найважливіших принципів діяльності судового експерта є його незалежність. Проведення ним судової експертизи самостійно, без утручання сторонніх осіб у цей процес є однією із гарантій незалежності, передбачених ст. 4 Закону України «Про судову експертизу» [1]. Цей принцип має також віддзеркалюватись і в діяльності постачальників експертних послуг, із-поміж яких найбільш цікаві в контексті аналізу професійні експертні об'єднання (асоціації, конфедерації, союзи, спілки тощо), оскільки їх не передбачено в колі суб'єктів судово-експертної діяльності — згідно зі ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» [1]. Як результат євроінтеграційного вектора розвитку держави дерегуляційну політику державних органів потрібно пов'язувати з комплексом заходів, спрямованих на впровадження моделі ефективного саморегулювання не тільки підприємницької, а й професійної діяльності. У цій реформаторській моделі розвитку держави проглядаються напрями реалізації за допомогою самоврядування та саморегулювання професійних спільнот. Зміст принципу самоврядування / самоврядності наведено в ч. 3 ст. 3 Закону України «Про громадські об'єднання»: «Самоврядність передбачає право членів (учасників) громадського об'єднання самостійно здійснювати управління діяльністю громадського об'єднання відповідно до його мети (цілей), визначати напрями діяльності, а також невтручання органів

державної влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в діяльність громадського об'єднання, крім випадків, визначених законом» [2]. Зміст саморегулювання втілено в передаванні від держави до професійного об'єднання певних регулятивних функцій. Кількість таких сфер професійної діяльності поки обмежена, це — оціночна діяльність, оцінка земель, землеустрій, архітектурна діяльність, діяльність на оптових ринках сільськогосподарської продукції, сільськогосподарська дорадча діяльність, професійна діяльність на ринку цінних паперів, діяльність арбітражних керуючих, адміністрування недержавних пенсійних фондів, діяльність кредитних спілок, страхова діяльність, організація формування та обігу кредитних історій, туризм, діяльність організацій / об'єднань роботодавців, енергетична ефективність. Судово-експертна діяльність до цього переліку не належить. Як ідеться в законопроекті від 15.10.2020 р. № 4221 «Про саморегулювання господарської та професійної діяльності», «самоврядність означає лише управління (врядування) певними внутрішніми процесами у професії, а саморегулювання — це вищий рівень, оскільки така організація стає регулятором для своїх членів та гарантом якості здійснення ними професійної діяльності» [3].

Старт судово-експертній реформі фактично надав Указ Президента від 08.11.2019 р. № 837/2019 «Про невідкладні заходи



з проведення реформи та зміцнення держави», який поставив перед Кабінетом Міністрів України завдання розробити законопроекти в цій сфері, зокрема, унести зміни до деяких законодавчих актів щодо створення системи самоврядування судових експертів [4]. Отже, самоврядність судових експертів визнано важливим чинником у підвищенні ефективності судово-експертної діяльності.

Моделі реалізації самоврядності судових експертів наведено в законопроектах, поданих на виконання названого вище Указу Президента: Мін'юст України підготував базовий законопроект № 6284 «Про судово-експертну діяльність» (відкликаний 17.07.2025 р.) [5], а інші ініціатори — 3 альтернативні законопроекти (№ 6284-1, 6284-2 та 6284-3) [6—8]. За законопроектом № 6284 самоврядність має забезпечувати Асоціація приватних судових експертів України, органами якої є з'їзд, рада, ревізійна комісія (ст. 40—42), за законопроектом № 6284-1 — здійснювати через Всеукраїнську конференцію державних та приватних судових експертів і Раду судових експертів України (ст. 15 і 16), за законопроектом № 6284-2 — через Національну асоціацію судових експертів України (яка має об'єднувати як державних судових експертів, так і приватних) з організаційними формами — радами за видами судових експертиз, Радою судових експертів України, з'їздом судових експертів України (ст. 45 і 46), за законопроектом № 6284-3 — через громадські організації приватних судових експертів різних експертних напрямів (ст. 25). За законопроектами № 6284, 6284-1 і 6284-2 самоврядування поширювалося лише на представництво окремих членів експертних спільнот в органах державного регулятора, за законопроектом № 6284-3 самоврядування судових експертів передбачалося більш повним, близьким до саморегулювання, оскільки поширювалося на атестаційну, дисциплінарну та контрольні функції.

У реальності вплив приватних судових експертів на регулятивні функції відомства (Мін'юст України) є обмеженим, регламентованим відомчими актами, передбачена тільки участь у діяльності атестаційної та дисциплінарної палат Центральної експертно-

кваліфікаційної комісії при Мін'юсті України [9]. Але непропорційно незначна кількість їх залучення (не більше двох членів) у діяльність цих палат надає лише спостережні можливості без істотного впливу на поточні рішення.

У країнах ЄС, за чинними в них нормативами, задекларовано мінімальний, але контрольований вплив відомств на професійні експертні структури (асоціації): «7.24. *Кожна держава або будь-який окремий орган, створений або призначений цією державою, повинен мати можливість делегувати частину своїх повноважень іншим організаціям, таким як асоціації експертів, за умови, що вони мають необхідну структуру та можливості. Кожна держава або будь-який орган, створений державою, повинен здійснювати належний і ефективний нагляд за роботою організації*» [10].

Так, німецька Асоціація публічно сертифікованих і кваліфікованих експертів (нім. *BVS*; об'єднує приблизно 3000 експертів із 250 організацій) не проводить атестації експертів, визнає кваліфікаційні документи, видані торгово-промисловими палатами та професійними об'єднаннями. У палатах вирішують і дисциплінарні питання. Достатність кваліфікаційного рівня кандидата в експерти вирішують у технічних комітетах (їх приблизно 220). Останні також займаються питаннями переатестації або позбавлення права називатися експертом.

Французька національна асоціація експертів (фр. *CNCEJ*; об'єднує майже 10000 експертів і приблизно 100 осередків) установлює додаткові професійні й етичні вимоги для своїх членів, але не вирішує питань доступу до професії експерта та дисциплінарних питань. Останні визначають у комісіях при апеляційних і касаційних судах.

Бельгійська асоціація професійних судових експертів (нім. *ABEX*) (об'єднує 200 експертів за 16 напрямками) має статус федерації, оскільки має у складі менші (за напрямками) організації. Дисциплінарні питання вирішує дисциплінарна комісія *ABEX* під наглядом Федеральної публічної служби юстиції (нім. *FPS Justice*) у складі двох суддів, члена прокуратури й адвоката. *ABEX* через

свій підрозділ *ABEX Academy* співпрацює з Національним реєстром судових експертів, а також займається стандартизацією професій судових експертів. До комісії з доступу до професії експерта належать судді, прокурори, експерти (процедуру контролює також *FPS Justice*).

У Литві Рада з координації судово-експертної діяльності, що діє на громадських засадах згідно із затвердженим Міністром юстиції Положенням, не розглядає скарг на дії судових експертів, опікується тільки випадками порушення експертами Кодексу професійної етики. Кваліфікацію судового експерта вивчає кваліфікаційна комісія, утворена керівником закладу судової експертизи.

Міністр юстиції протягом 10 днів приводить до присяги судового експерта та додає його до списку експертів.

Європейський досвід, а також висловлені в соціальних мережах міркування науковців і провідних судових експертів дають надію про неминучість розширення самоврядності національних приватних експертних спільнот за допомогою формування авторитетної самоврядної професійної організації, що з часом сприятиме її перетворенню на саморегульовану. Такі надії покладають на ініційовану експертами проєкту ЄС «Право-Justice» і зареєстровану в Мін'юсті України 06.02.2026 р. Конфедерацію недержавних експертів та експертних організацій України.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 18.04.2026).
2. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 18.04.2026).
3. Про саморегулювання господарської та професійної діяльності : законопроект від 15.10.2020 р. № 4221. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JI03426A?an=3> (дата звернення 18.04.2026).
4. Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави : Указ Президента України від 08.11.2019 р. № 837/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8372019-30389> (дата звернення: 18.04.2026).
5. Про судово-експертну діяльність : законопроект від 05.11.2021 р. № 6284. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154 (дата звернення: 18.04.2026).
6. Про судово-експертну діяльність : законопроект від 19.11.2021 р. № 6284-1. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73246 (дата звернення 18.04.2026).
7. Про судово-експертну діяльність та самоврядування судових експертів : законопроект від 22.11.2021 р. № 6284-2. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73258 (дата звернення 18.04.2026).
8. Про внесення змін до Закону України «Про судову експертизу» : законопроект від 23.11.2021 р. № 6284-3. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73261 (дата звернення 18.04.2026).
9. Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України : затв. наказ. Мін'юсту України від 06.05.2025 р. № 1224/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0693-25#n12> (дата звернення: 18.04.2026).
10. Guidelines on the role of court-appointed experts in judicial proceedings of Council of Europe's Member States : Document adopted by CEPEJ at its 24th Plenary meeting (Strasbourg, 11–12 December 2014) / CEPEJ: web. URL: <https://rm.coe.int/168074827a> (дата звернення: 18.04.2026).